

СЕКЦІЯ 1 СОЦІАЛЬНІ СТРУКТУРИ ТА СОЦІАЛЬНІ ВІДНОСИНИ

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ У СУСПІЛЬСТВІ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ МОЛОДІ: СУЧАСНИЙ СТАН

IMPACT OF SOCIAL INEQUALITY IN SOCIETY ON SOCIALIZATION OF YOUTH: CURRENT STATUS

У статті розглядається проблема впливу соціальної нерівності у суспільстві на соціалізацію молоді. Соціальна нерівність у суспільстві проявляється у багатьох аспектах, таких як нерівність у доступі до освіти, здоров'я, роботи, житла та інших ресурсів. На жаль, сьогодні ми можемо говорити про те, що молодь із низьким рівнем соціально-економічного статусу має менше можливостей здобути якісну освіту, це тягне за собою ризик отримання низькооплачуваної роботи, і, відповідно, обмеження нормальних умов проживання, якісного харчування, проведення дозвілля, усвідомлення цих проблем породжує почуття безнадійності та невпевненості у своїх можливостях. Ця проблема по-різному сприймається різними групами, багато що залежить від суспільного розвитку та соціальної системи. Існують і досить гнучкі нормативні уявлення про допустиме майнове розшарування, поняття про найбільш прийнятні доходи, слід спробувати зрозуміти походження таких уявлень та форми їх еволюції. Також у статті розглянуто проблему соціальної нерівності, яка згодом призводить до формування стереотипів і дискримінації, що впливає на соціалізацію молоді. З урахуванням цих проблем важливо забезпечити рівні можливості для всіх молодих людей незалежно від їхнього соціально-економічного статусу. Це можна зробити шляхом забезпечення доступної та якісної освіти, підвищення рівня зайнятості та забезпечення соціального захисту, боротьби зі стереотипами та дискримінацією, а також підтримки ініціатив та участі молоді у громадському житті. Важливо відзначити, що молодь є динамічною групою, яка постійно змінюється і розвивається, а в умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій перед нею відкриваються нові можливості, формується новий світогляд, який відповідає сучасним потребам.

Ключові слова: соціальна нерівність, трансформація суспільства, соціалізація, стра-

тифікація, молодь, освіта, соціально-економічний статус, соціальний захист.

This article deals with the problem of the influence of social inequality in society on the socialization of young people: the current state.

Social inequality in society manifests itself in many aspects, such as inequality in access to education, health, work, housing and other resources. Unfortunately, today we can say that young people with a low level of socio-economic status have fewer opportunities to get a quality education, this entails the risk of getting a low-paid job and, accordingly, restrictions on normal living conditions, quality food, and leisure activities. , awareness of these problems gives rise to a sense of hopelessness and uncertainty in their capabilities. This problem is perceived differently by different groups, much depends on the time of social development and the social system. There are also quite flexible normative ideas about the permissible property stratification, the concept of the most acceptable income, one should try to understand the origin of such ideas and the forms of their evolution. The article also considers the problem of social inequality, which subsequently leads to the formation of stereotypes and discrimination that affects the socialization of young people. Given these challenges, it is important to ensure equal opportunities for all young people, regardless of their socioeconomic status. This can be done, among other things, by providing affordable and quality education, increasing employment and providing social protection, combating stereotypes and discrimination, and supporting youth initiatives and participation in public life. It is important to note that young people are a constantly changing and developing dynamic group, and in the context of the rapid development of information and communication technologies, new opportunities open up before them, a new worldview is formed that meets modern needs.

Key words: social inequality, transformation of society, socialization, stratification, youth, education, socio-economic status, social protection.

УДК 316.343(477) – 053.81
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.50.1>

Каретна О.О.

к.політ.н., доцент,
доцент кафедри соціології
Національний університет «Одеська
юридична академія»

Постановка проблеми. В умовах трансформації суспільства назріла необхідність переосмислення і перегляду поглядів на процес соціалізації та соціальної нерівності молоді. Проблеми соціалізації та нерівності молодого покоління у суспільстві є багатогранними, які охоплюють різні аспекти життя молодих людей, включаючи доступ до освіти, працевлаштування, охорони здоров'я, житла та участі в політичному житті. Нерівність може проявлятися як усередині країни, так і за її межами, оскільки

дана категорія людей у сучасному суспільстві займає суперечливе становище. Сьогодні можливості молоді залежать не лише від добробуту батьків, територіального проживання та регіональних можливостей, які сприяють удосконаленню людського потенціалу, а й від того, як молодь адаптується до нових умов, викликаних стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій та, головним чином, розвитком різних соціальних мереж: Instagram, Facebook, Twitter, TikTok та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми соціалізації та нерівності молоді займаються представники різних соціально-гуманітарних наук, таких як соціологія, психологія, політологія, філософія. Соціологи розглядають вплив соціалізації на соціальну структуру суспільства, систему суспільних відносин і підкреслюють, що за допомогою соціалізації індивіди отримують можливість участі у соціальному житті. До вчених, які досліджують дану проблематику, можна віднести Н. Коваліско, А. Кравченко, В. Москаленко, А. Мудрик, Л. Сокурянську, М. Лукашевича П. Сорокіна, Р. Дарендорфа, П. Бурдье, Дж. Смілзера.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей соціалізації молоді у сучасних умовах та виявленні й аналізі основних викликів, перед якими опиняється молодь в умовах соціальної нерівності в суспільстві, та їхнього впливу на подальший процес її соціалізації.

Виклад основного матеріалу. За всіх часів однією з фундаментальних характеристик будь-якого суспільства була соціальна нерівність: так було вчора, так є сьогодні, так буде завжди. Історія розвитку людства свідчить про те, що позбавитися соціальної нерівності неможливо. Усі намагання подолати її, утілюючи на практиці ті чи інші теорії соціальної рівності, не досягли своєї мети, доводячи утопічність таких теорій. Неможливість позбавитися соціального розшарування зумовлюється тим, що навіть за умов гіпотетичної ситуації викорінення власно соціальних причин нерівності завжди будуть залишатися причини, пов'язані зі станом фізичного чи психологічного здоров'я, інтелектуальними здібностями людини, що не дасть їй змоги мати рівний доступ до тих чи інших соціальних благ [4, с. 328].

Із раннього дитинства і протягом усього свого життя ми проходимо етапи соціалізації. У процесі соціалізації люди освоюють норми і правила поведінки, які допомагають їм взаємодіяти в суспільстві. За допомогою соціалізації відбувається формування особистості та індивідуальності кожної людини, що, своєю чергою, впливає на світогляд і життєву позицію.

Соціалізація – це інтерактивний процес спілкування, який включає не лише особистісний розвиток, а й індивідуальний розвиток, особисте усвідомлення і трактування соціальної інформації, динаміку соціальних впливів. Необхідно підкреслити, що соціалізація – це непростий процес, в основі якого лежить теорія суспільного навчання, що є базовим механізмом засвоєння суспільного досвіду. Зберігаючи певну автономність, людина і суспільство утворюють єдність, а суспільство породжується відносинами між його членами. Термін «соціалізація» виражається у літературі через соціальне навчання, передусім через

культуру. Щоб процес соціалізації довів свою ефективність, він повинен розвинути у людини здатність до самоосвіти, уміння розрізняти негативні та позитивні установки суспільства. Глибокі зміни, що відбуваються у суспільстві, позначаються на всіх сферах його життя, у тому числі на системі освіти і виховання [5, с. 57].

Слід також відзначити, що процес соціалізації може бути як позитивним, так і негативним залежно від того, які цінності та норми були освоєні індивідом. Деякі люди можуть не адаптуватися до тих чи інших умов у суспільстві або мати проблеми у спілкуванні з іншими людьми через недостатню або неадекватну соціалізацію. Отже, соціалізація є важливим елементом функціонування суспільства, оскільки забезпечує передачу культурних цінностей та норм від одного покоління до іншого, а також допомагає суспільству зберігати стабільність та узгодженість.

Молодь як окрема від дітей і дорослих група завжди привертала до себе особливу увагу дослідників. Як це не дивно звучить, саме поняття «молодь» усім добре відома, але мало зрозуміла категорія соціального світу. У сучасній науковій літературі існує безліч підходів до дослідження проблем розвитку молоді. Отже, існує безліч різних визначень поняття «молодь». Початок нового часу в цьому сенсі не є винятком. Інтерес до молоді настільки великий, що якраз настав час говорити про «нову молодіжну еру» [6, с. 287].

Молодь як соціальна група схильна до стратифікації, аналіз даного явища дає можливість глибше зрозуміти соціальний стан молоді у суспільстві і виявити можливі проблеми та виклики, які стоять перед нею.

Найбільш популярним є стратифікаційний підхід, основою якого є дослідження соціальної структури суспільства багатомірними критеріями, такими як дохід, влада, наявність власності та ін. Засновником стратифікаційного підходу вважається М. Вебер, на думку якого суспільство ділиться за трьома головними чинниками: власність, престиж і влада. У жодному суспільстві впродовж його розвитку не було рівного або рівномірного розподілу благ.

Власне бачення сутності питань рівності – нерівності і соціальної справедливості – несправедливості виклали у своїх працях Платон і Аристотель. Започатковану ними дискусію продовжили вчені А. Сміт, Д. Рікардо та ін. Їхні ідеї одержали подальший розвиток у працях класиків соціології. Так, фундаментальні дослідження нерівності та її наслідків були виконані М. Вебером, К. Марксом, Р. Дарендорфом [3, с. 408].

Нерівність існує між індивідами, що належать до малих груп, між малими та великими соціальними групами, між соціальними організаціями, спільнотами, інститутами, регіонами

та станами, етнічними та надетнічними групами. Нерівність є ознакою соціальної взаємодії на мікро- і макрорівні, на дрібних або ширших міжнародних масштабах.

Можна зазначити, що більшість визначень соціальної нерівності, які запропоновані вченими, є досить схожими між собою, оскільки вони включають один для всіх головний момент – нерівний доступ соціальних суб'єктів до певних обмежених ресурсів. Під час розгляду стратифікаційного моменту завжди робиться наголос на тому, що з такої позиції соціальна структура є не просто сукупністю статусів, груп, верств та класів, а має ієрархічний порядок, тобто фіксує нерівність у тому, що стосується доступу до ресурсів, які притаманні соціальній систем [2, с. 16].

Скорочення нерівності – одна з 17-ти визначених ООН Цілей сталого розвитку на період до 2030 р., до яких приєдналася Україна, адаптувавши їх згідно з національними особливостями [9, с. 2].

Важливим складником досягнення цієї цілі є зменшення нерівності молоді (вона становить близько половини працездатного населення), значна частина якої не має достатніх доходів (унаслідок незайнятості або меншої конкурентоспроможності на ринку праці порівняно з іншими віковими групами населення), натомість більше ризикує не влаштуватися на роботу чи втратити її через відсутність досвіду й практичних навичок. Своєю чергою, недостатнє матеріальне становище посилює інші життєві проблеми молоді (зокрема, в аспектах житлового забезпечення, доступу до якісних послуг освіти, охорони здоров'я тощо) [1, с. 327].

Стратифікаційна нерівність серед молоді відноситься до відмінностей та викликів у соціальному та економічному становищі молодих людей у суспільстві. Це починає зароджуватися із самого дитинства, коли проявляється різний рівень доходу і багатства серед сімей. Першою причиною прояву даної проблеми є нерівність у різних формах, таких як доступність освіти, охорона здоров'я, працевлаштування, участь у політичному житті, неоплачуване стажування, низька заробітна плата, відповідно, це обмежує можливості молодих людей у сфері освіти, охорони здоров'я та участі у суспільному житті. Більшою мірою дана проблема стосується людей із незабезпечених сімей, що, своєю чергою, істотно обмежує їхні можливості на майбутнє.

Другою причиною нерівності молоді є соціокультурна дискримінація. Багато молодих людей стикаються з проблемами, пов'язаними з расою, статевою, етнічною та релігійною дискримінацією. Це може призвести до того, що молоді люди стають менш зацікавленими брати участь у суспільному житті, навчанні та роботі.

Боротьба зі стратифікованою нерівністю серед молоді вимагає розроблення та впровадження політики, спрямованої на забезпечення рівного доступу до освіти, охорони здоров'я та інших ресурсів. Окрім того, необхідно боротися з відмінностями в доходах і багатстві через соціальну політику. Розвиток соціальних програм і послуг також сприяє поліпшенню соціального становища молодих людей, які стикаються з проблемами нерівності у суспільстві.

Існуючі протиріччя становища молоді є результатом розвитку всього суспільства і відображають його основні проблеми та виклики. Одним із головних протиріч є розрив між очікуваннями молоді та реальністю. Молодь часто має високі очікування щодо свого життя та кар'єри, але стикається з обмеженими можливостями для їх реалізації. Це призводить до почуття розчарування, безнадійності соціальної та економічної винятковості.

Іншим протиріччям є розрив між формальним та неформальним утворенням. Молодь може мати високий рівень освіти, але не мати достатніх навичок та знань для реалізації своїх професійних та особистісних цілей. Це може призводити до низької зайнятості та низького доходу. Ще одним протиріччям є розрив між гендерними ролями та стереотипами. Молодь стикається з нерівністю між статями, яка може виявлятися у вигляді дискримінації на робочому місці, низькій оплаті праці та обмежених можливостях для професійного та особистісного розвитку.

Вирішення цих протиріч вимагає комплексного підходу і включає створення рівних можливостей для всіх молодих людей, підтримку освіти та професійного розвитку, поліпшення соціальної захищеності та доступу до охорони здоров'я і житла, а також боротьбу з гендерними стереотипами та дискримінацією. Стратифікація відбувається у будь-якому суспільстві і є природним процесом, пов'язаним із соціальною організацією. Вона створює соціальну ієрархію, яка визначає статус та можливості, доступні людям у різних соціальних групах. Цей процес може мати різні форми і виявлятися на різних рівнях суспільства – від індивідуального до світового, може бути вертикальним (між різними соціальними верствами) і горизонтальним (усередині одного соціального шару).

Багато соціологів та громадських діячів вважають, що стратифікація є несправедливою і з нею потрібно боротися, щоб забезпечити більш рівний розподіл ресурсів та можливостей у суспільстві.

Соціальна нерівність, яка зростає, трансформується і набуває нових форм і масштабів, несумісна з новою, більш передовою і вимогливою масовою свідомістю, з новими в інформаційній ері можливостями сприймати

весь глобалізований світ і гостро реагувати як на реальні, так і уявні несправедливості. Соціальна нерівність нагадує величезну порохову бочку з «тілючим вугіллям», яка рано чи пізно вибухне, якщо її не помічати і нічого не робити для вирішення даної проблеми.

Існування соціальної нерівності можна прийняти за аксіому. Нерівність – універсальна цінність людства, що відноситься до фундаментальних підстав суспільного життя. Проте в повсякденній свідомості цей факт парадоксальний: людська природа не може примиритися із цим фактом. Нерівність впливає на спосіб життя, тривалість нашого життя, сімейне життя, наше дозвілля тощо [7, с. 3].

Проблема соціальної нерівності не відноситься лише до однієї конкретної соціальної науки, вона вимагає комплексного і всебічного осмислення, перш за все з погляду економічної науки, що фіксується строгими кількісними методами, реальний стан майнового розшарування оцінює ймовірність його подальшої динаміки. Ця проблема знаходиться у полі зору культурологів, які досліджують культурні традиції і стереотипи сприйняття нерівності. Політологи аналізують проблематику нерівності в ідеологічних доктринах і політичних програмах, оцінюють різні способи легітимізації нерівності або, навпаки, її стигматизацію для впливу на політичну активність мас.

Слід зазначити, що соціальна нерівність по-різному сприймається різними групами, у часі й у різних соціальних системах. Є й досить гнучкі нормативні уявлення про допустиме майнове розшарування, про прийнятні доходи та зарплати. Аналіз таких змін пов'язаний із соціологією, психологією, дослідженнями уявлень про сприйняття культурної та політичної історії.

Проте кожна із суспільних наук повинна бачити свій аспект проблеми нерівності, освоювати власний ракурс аналізу, відштовхуючись від своїх традиційних методів та інструментарію, а також розробляти нові методи. Для соціології це багато в чому технології масових опитувань, що дають змогу оцінювати стан суспільної думки, її інтерпретацію форм і глибини соціальної нерівності, потенційний зв'язок цих інтерпретацій із соціальними конфліктами й можливою протестною поведінкою [8].

Таким чином, соціальна нерівність серед молоді у процесі соціалізації виступає викликом, який, особливо у сучасних умовах, вимагає комплексного підходу для відповіді на нього:

– створення рівних можливостей для всіх молодих людей, що, своєю чергою, повинно включати в себе забезпечення доступу до освіти, охорони здоров'я, житла і трудових ресурсів. Держава повинна забезпечувати рівний доступ до можливостей для всіх молодих людей незалежно від їхнього соціального та економічного становища;

– підтримка освіти та професійного розвитку. Молодь повинна мати можливість отримати якісну освіту та доступ до професійного навчання. Це допоможе їй отримати необхідні навички і знання для успішної кар'єри і поліпшення свого становища у суспільстві;

– поліпшення соціального захисту. Держава може надавати різноманітні соціальні пільги та допомогу молодим людям, які перебувають у важкій життєвій ситуації, такі як безробіття, бідність або соціальне виключення;

– боротьба зі стереотипами та дискримінацією. Необхідно боротися зі стереотипами та дискримінацією на основі віку, статі, раси, національності та інших чинників. Молодь повинна мати рівні можливості та права незалежно від своїх особистих характеристик;

– підтримка молодіжних ініціатив та участі у суспільному житті. Молодь повинна мати можливість проявляти свої таланти та ідеї, брати участь у суспільному житті та впливати на прийняття рішень, які стосуються їхнього майбутнього;

– розвиток громадянського суспільства і посилення ролі молодіжних організацій. Молодіжні організації можуть відігравати важливу роль у захисті прав та інтересів молоді, а також у підтримці їх соціальної та професійної адаптації;

– підвищення обізнаності молоді про можливість та ресурси, доступні їм для вирішення їхніх проблем та досягнення своїх цілей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондар Т.В., Левін Р.Я. Політика зменшення нерівності молоді в умовах децентралізації. Нові конфлікти: шляхи подолання. Харків, 2017. С. 327–328.
2. Дмитрук Д.А. Соціально-економічна нерівність: чинники формування та механізми закріплення. *Український соціум*. 2011. № 1. С. 15–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2011_1_4.
3. Сасіна Л.О. Забезпечення соціальної справедливості в суспільстві: теоретичний контекст. *Матеріали Міжнародної наукової конференції «Економічний розвиток і спадщина Семе́на Кузнеця»*, м. Харків, 1–2 червня 2017 р. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. С. 408–410.
4. Сокурянська Л.Г. Молодь у суспільстві нерівних: ризики та можливості самореалізації. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*. 2017. Вип. 39. С. 327–331.
5. Каретна О.О. Труднощі в процесі соціалізації дітей молодшого шкільного віку. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2022. Вип. 35. С. 57–60.
6. Каретна О.О. Сучасні підходи до визначення поняття «молодь» *Актуальні проблеми політики*. 2009. Вип. 37. С. 287–291.
7. Кривошеєва О.О. Інституційні механізми відтворення соціальної нерівності в суспільстві. *Наукові записки НаУКМА. Соціологічні науки*. 2015. Т. 174. С. 3–8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMA_2015_174_3.

8. Портал Соціологічної асоціації України. «Соціальні нерівності: сприйняття українським суспільством» (2017–2018 рр.) за підтримки Міжнародного фонду «Відродження». URL: <https://sau.in.ua/project/soczialni-nerivnosti-spryjnyattya-ukrayinskym-suspilstvom-2017-2018-rr-za-pidtrymky-mizhnarodnogo-fondu-vidrozhennya/>.

9. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь/Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 2017. URL: <http://un.org.ua/ua/publikatsii-ta-zvity/un-in-ukraine-publications/4203-2017-natsionalna-dopovid-tsili-staloho-rozvytku-ukraina-iaka-vyznachaie-bazovi-pokaznyky-dlia-dosiahnennia-tsilei-staloho-rozvytku-tssr>.